

УБИЙСТВОТО НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Текст: Емил Асемиров, снимки: архив

Българският език отдавна е навлязъл в онзи стадий на своето развитие, наречен от големия писател Итало Калвино „антиезикът“ и включващ съвкупност от различни тревожни тенденции и процеси, някои от които изглеждат необратими.

За много от водещите на радио-предавания, особено на държавно-правителственото ни радио всичко е „арт“ като съществително и като прилагателно. Няма „изкуство“, няма „художествен“. Хората на изкуството са, разбира се, само „артисти“, дори и такива които, са единствено художници. По-незнаещите в такива случаи предполагат, че става дума всъщност за актьори, а не за скулптори, живописци, графици или други рисувачи и приложенияци. Алисия и други нейни поп фолк колежки са титулувани като „фолк икони“. Някой да е виждал хора да се кръстят пред образа на Алисия или пък да й палят свещи (да не й е уроки!). Всеки филм или музикален хит е „култов“, култови са и всякакви актьори, актьорчета имащи още жълто около устата, режисьори и знайни и незнайни поп певци (да не говорим за чалгастарите). Всеки голям футболист или сегашен треньор е „легенда“ и „легионер“, чуваме редовно за няколко сини, червени или пембени легенди в българския футбол и други популярни спортове. Само дето никой още не е чувал да се разказват легенди за тях.

Фирмите масово се кръщават с имена само на английски, нищо че пазарът им често е ограничен само в рамките на родния. Световно и национално неизвестни фирми носят гръмки, често мегаломански имена, като правилото е единствено в тях да няма нищо, което макар и слабо да напомня на българско. Когато се цитират електронни адреси или други заглавия, дори и българските думи в тях се произнасят с английски акцент, доколкото говорителите си мислят, че го владеят. Даже името на България в такива случаи се произнася като „Бългерия“, и дори – пази боже! – като „Бългейрия“, което е грешно, но не защото навява асоциации с „гей“. В спортната журналистика например е наложен един професионален жаргон, който изисква „комплексни“ познания по езици като италиански, да речем – иначе откъде средностатистическият запаленко ще знае, че „росонерите“ (Милан) означава „червено-черните“, „бианконерите“ (Ювентус) – „бялочерните“, а пък „адзурите“ (Италия) и „плавите“ (навремето Югославия) са всъщност „сините“.

ЗАМЯНА НА КИРИЛИЦАТА СЪС СЛАБОГРАМОТНА ЛАТИНИЦА В ИНТЕРНЕТ

За замяната на кирилицата с някаква слабограмотна латиница в интернет форумите, и за неграмотния правопис и език в тях, изглежда вече няма смисъл да говорим. Дори се чуват предложения да се допусне алтернативен правопис при контролните работи на учениците, те да използват знаците, с които са свикнали в интернет – 4 вместо буквата Ч, 6 вместо буквата Ш и други такива глупости, понеже така бил решен проблемът (на непознаващите правописа ученици) отскоро в Австралия. По такъв начин обаче може само да се прикрие неграмотността, непознаването на родния език, неговият богат речник и правопис, пропускаме такава незначителна подробност като пунктуацията. Вече дори не е учудващо, че има твърде много хора, които продължават упорито да пишат на латиница в чисто български интернет форуми, където от години е решен проблемът с разчитането на кирилицата, просто защото вече са свикнали да пишат на латиница. А някои дори твърдят, че интернет средата

просто предразполагала да пишат на латиница, кирилицата там стояла не на място. Очаквам в скоро време да заявят, че и българският език, дори осакатяван на латиница, няма място в интернет пространството. Какво ли казват в такива случаи китайците, японците и други народи, които имат нещастие да пишат с йероглифи, дори и в интернет...

Повечето радиопредавания, и то не само в частните радиостанции, а също и в телевизиите, ощастливяват слушателите и зрителите си с имена на английски. Някои от тях са всъщност преводни формати, авторските им права се държат от чужди фирми, но това не е основание имената им да не се превеждат на езика на съответната държава, където се излъчват. Едва ли ще изненадам читателите, като им кажа, че любимият на простолудията в България „Биг брадър“ в Италия се излъчва под името „Ил гранде братело“, което е точният превод на италиански на „Големият брат“. А подобни примери в други страни в Западна Европа, при това много по-американизирани от нашата, са стотици.

Българските наставки „-увам“, „-уване“ или „-авам“, „-явам“, „-аване“, „-яване“, почти повсеместно изместени от чуждите „-ирам“, „-изация“ при различните глаголи и имена с български корен. Българският езиков гений дори на наши известни професори роди езикови бисери като „договорирам“ и „договориран“, „българизирам“ вместо „побългарявам“ и прочее дълбокомислени безумия.

ВУЛГАРИЗМЪТ СИ ОСТАВА ВУЛГАРИЗЪМ НЕЗАВИСИМО НА КАКЪВ ЕЗИК Е ИЗПЪЛНЕН

В държавно-правителствените ни радиостанции имат строго следвана

политика да не излъчват българска чалга или поп фолк. Тази уж „правилна“ политика обаче се сблъсква с практиката да се пускат всякакви рап парчета на английски език. А рапът, тази субкултура на низшите социални слоеве от гетата за цветнокожи в САЩ, е известен с крайно нецензурния си и вулгарен език. В рап музиката има добър ритъм, често и претенции за някакви сериозни социални послания, но музикалните му достойнства са повече от спорни, не само защото в него прекалено често липсва що-годе прилично написана мелодия. За много хора по света и у нас рапът – това е една от формите на американската чалга, плод на специфичната културна среда. Текстовете на рап „песните“, ако така може да бъде наречен този речитатив, са изпълнени с вулгарности и нецензурни изрази. Изглежда музикалните редакторки в програма „Христо Ботев“, а и в още по-строгата „Хоризонт“ разчитат, че слушателската им публика не знае английски, затова не се свенят да пускат рап парчета, бъкаци от галещи американското ухо думи като fuck, suck, dick, lick my ass и тям подобни.

Името България – вплетено в голямо „Б“ (Обла глаголица)

В българската чалга подобни мръсни думички отдавна са забранени, но щом са на английски, значи можем да ги слушаме в националния ефир, издържан с парите на данъкоплатеца. Българска чалга няма да пускаме, но американска – може, защото слушателите ни са прости и не разбират английски, а сигурно не разбират и от музика. Вулгаризмът си е вулгаризъм независимо на какъв език е изпълнен! Този „изискан“ език на американските рап гурута беше приет като образец за подражание и от българските рап групи и това си личи от съдържанието на техните текстове, които се опитват да ни шашнат не толкова с претенциите си за социални послания, колкото със сексуалните подмятания и мръсотийки в тях. Давам този пример като още една илюстрация накъде ни води склонността към низкопоклонство спрямо чуждите „културни образци“, дан на която плащат и божем културни институции като т. нар. Българско национално радио. А мои познати ми споделиха, че са чували и песни със сексуално вулгарно съдържание на испански и френски рапери и дори поп певци, излъчвани по БНР. Като ще има негласна цензура за българската чалга, която става все по-безобидна в някои отношения, не е зле да има такава цензура и за чалгата изпълнявана на чужди езици, дори и на така популярния в България английски, който за нас вече не е чужд език, така както до 10 ноември 1989 г. за нас близък и роден език беше и руският, в съветския му вариант!

ЗА НЕПРАВИЛНАТА УПОТРЕБА НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

В българския език действащите лица и професиите имат форми за

мъжки и женски род. Ако за формите „министърка“ и „президентка“ може да се приеме нежеланието за употребата им поради привиджаната от някои носителки на българския език неблагозвучност и дори пейоративност (а такава като че ли няма в думата „кметица“, радваща се вече на честа употреба), то за избягването на употребата на формите за женски род като писателка, художничка, редакторка няма никакво оправдание. А по електронните медии вече е всекидневие да чуем, че еди-коя си симпатична г-жа или г-ца е писател, художник, „артист“ или редактор, директор, мениджър и дори „модератор“.

Примерите за неправилна употреба на българския език и за прогонването на българските думи от него са хиляди и едва ли е възможно да се изброят. Проблемът тук е, че това явление, този процес на стихийно и все по-често съзнателно, преднамерено оварваряване на езика не се осъзнава като проблем.

Звателният падеж също беше нарочен още преди няколко десетилетия за остарял, и крайно неблагозвучен дори обиден при формите за женски род. Много жени се обиждат смъртно, ако се обърнеш към тях, като поставиш името им в звателен падеж („Мила ми Венето, ... Иванке“, Христино, или Камелийо), без да подозират кутрите (т. е. горките на югозападен диалект), че звателен падеж съществува в повечето славянски езици (тук лошото изключение прави руският, където е отпаднал поради превземките по французката мода), както и в латински – вокатив, и в старо- и ново-

гръцки – клитикос, клитики птоси. Доста зрители се дразнят, когато чуват всекидневно телевизионните говорителки да се обръщат към колегите си без да използват звателния падеж, с неприсъщи на българския език интонации, да използват възклицанието „уау-уу!“ означаващо „олеле!“ (в положителен, отрицателен, учуден, не разбиращ, глуповат и всякакъв друг смисъл), усвоено вероятно от американските филми, заедно с изрази като „Гив ми файв“, „Ей, мен!“, „Към он, бейби, бойс, (или гълс)“ и така почти до безкрай...

БЪЛГАРСКИЯТ ЕЗИК И ПУРИЗМЪТ

Проблемът пред българския език, някога, а особено днес не е пуризмът – езиковото чистачество, а безконтролното нахлуване на излишни чуждици, заемки, които се употребяват предимно неуместно, със значение, което не се познава, с единствената цел говорещият да блесне със знанията

неусетно го формират, деформират и дори идеологизират по определен начин. Тук естествено стигаме и до проблема за политически коректния език, който нагло, нахално и безцеремонно се налага и в България, дори от хора, които съвсем не са наясно с идеологията на политическата коректност или „правилност“, както би следвало да се преведе на български, и с практиките на политическите „коректници“ („коректникс“ също е американски термин, а не пейоратив, измислен от мен!).

За да познава човек родния си език, в нашия случай българския, той би трябвало да познава неговата история, етапите на неговото развитие (условно наречени старобългарски, среднобългарски, новобългарски, търсенията през възрожденския му период, когато се формира днешният наш книжовен език, който разбира се, е далеч от съвършенството), както и езиците, които са оказали влияние върху него. А те не са малко – старогръцки, византийски гръцки, новогръцки диалекти и катаревуса, латински – античен

и средновековен, османотурски, влашко-румънски, руски, френски, по-малко италиански (в лексиката), по сетне немски (от него имаме и мисловни, логически схеми, наложени от университетското ни образование по немски образец), а в наши дни американския английски. Естествено, че не можем да искаме това от всеки българин, завършил само средно образование или някакво висше нефилологическо образование.

Но всеки, дори и чужденец, който държи да говори добър български език, трябва да има волята да спазва няколко прости правила. Преди

Патриотично лого с националните лъвове и текст „Помни своя род и език“

си и „западната“ си култура. В наши дни, особено тревожен интелектуален проблем е заливането ни с американски езикови клишета, които всъщност представляват мисловни клишета, които подреждат мисленето в определена схема. По този начин те

всичко трябва да се стреми да научи езика в цялата му пълнота и богатство, особено неговия словник или речников състав.

Там, където има българска дума, да не я заменя с чуждица. Често с една единствена чуждица (например „бекграунд“) се заменят няколко хубави и точни домашни, български думи и изрази. По този начин езикът, а и мисленето забележимо се обедняват, единствено поради манията говорещият да блесне със знанието си на чужди думи и клишета. Когато чуеш някоя добре звучаща или пък грозна, но ефективна чужда дума, просто си отвори речника – английско-български, френско-български, латинско-български, старогръцки и т. н. и прочети внимателно какво точно значи тази дума, и в кое от многобройните ѝ значения всезнайкото е благоволил да накичи българския си език с нея. А след това просто употребявай съответните български думи, без да се оставяш да те носи вълната на стадното чувство на преклонение пред чуждите, купешките думи, звучащи „модерно и интелигентно“. А ако сме сериозна нация, трябва да обърнем много сериозно внимание на езиковото строителство – защо се приема за нормално да заемаме всякакви чуждици, а не се приема за поне толкова нормално да създаваме нови български думи, с които да означаваме новите явления и „реалии“.

Не трябва да се използва професионален жаргон, неразбираем за хората, които не са от гилдията. Указанията за употреба на лекарства например са изпълнени с медицинска терминология на латински и старогръцки, а вече и на английски или френски, която е неразбираема за над 90% от българската публика, за която са предназначени тези лекарства – като вертиго – световъртеж, или фатиг – умора, и дори миопия –

късогледство. Кому е нужно това! Трябва да се използват кратки и ясни, а не излишно и самоцелно усложнени изречения и езикови конструкции, бъкащи от купешки думи и чуждоезикови клишета (включително мисловни и идеологически). Не ви ли е омръзнало всяко нещо да ви се представя като „проблем“ или „предизвикателство“! Някои наши външни министри не се умориха да повтарят нищо незначещото клише, че България не е част от проблема, а е част от неговото решение. Една наша бивша външна министърка не разбра как загуби очарованието си, когато започна постоянно да прави изказвания, представляващи механичен превод на лош български на банални, често безсмислени американски и брюкселски политически клишета. Необяснимо е защо в трудовете на българските езиковеди граматическата терминология е все повече чужда, а българските термини в езикознанието практически са почти остракирани, сиреч изгонени дори от учебниците за учениците от долните класове.

Що се отнася до научната и специалната терминология, никой не е доказал досега, че тя трябва да се заема само и единствено от чуждите езици, а не да се създава и в България или да се превежда на български. В англоезичната литература по социология и други обществени науки например през последните десетилетия навлязоха нови термини, които не са основани на латински или старогръцки, а са обикновени английски или американски думи. Подобно нещо се среща и във френската социология, да не говорим за немския език, където има силна традиция към понемчване на чуждите думи и изрази, като почти всички латински и старогръцки думи отдавна са преведени на немски и са

се утвърдили здраво в книжовния език и научната литература.

ЕЗИКЪТ Е ДИНАМИЧНА СИСТЕМА

Всяко ново поколение има нов и различен от предходните поколения усет и разбиране за езика. Всеки език е динамична система, която се развива непрекъснато, често в непредвидима посока, под въздействието на различни, понякога изненадващи и необясними фактори. Посоката на развитие на българския език обаче по мое скромно мнение през последните десетилетия става все по-спорна и нежелателна. Той все повече престава да бъде български език и се превръща в нещо като „франгле“, „спенглиш (спениш-инглиш)“, пиджин инглиш или, ако се върнем към по-познатите ни балкански територии, в едно съмнително смешение от езици, каквото представлява например албанският. Разбира се, албанският език по всяка вероятност ще се окаже по-жизнеспособен от българския не толкова поради своята всеядност, колкото поради бурната демографска (и териториална!) експанзия на неговите носители.

Понастоящем употребата на българския език в общия случай разкрива една тревожно ниска езикова култура, не особено висока грамотност, езикова немарливост и пренебрежение към домашните думи и средства за развитие на езика (като например словообразователните модели) и едно с нищо неоправдано робуване на чуждите езикови, масово културни и идеологически образци, което може да бъде определено в крайна сметка като свидетелство за степента на (не)зрялост на българската национална общност – основен, ако не и единствен носител на родния български език.